

แนวโน้มการวิจัยเชิงอนาคตในประเทศไทย Future research trend in Thailand

ณิชา เบญจพรวัฒนา^๑

บทคัดย่อ

เรื่องราวหรือปรากฏการณ์ใดที่เกิดขึ้นและผ่านมาแล้ว เราเรียกปรากฏการณ์นั้นว่าอดีต เรื่องราวที่ปรากฏในอดีตเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงและประจักษ์สัมผัสได้ซึ่งผ่านชัดถึงเท็จและจริงแล้ว ส่วนปัจจุบันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าและมนุษย์ก็สามารถประจักษ์สัมผัสได้ในขณะนั้นๆ อดีตและปัจจุบันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาจริงๆ แต่อนาคตนั้น คือ สิ่งที่ยังมาไม่ถึง คำว่าอนาคตแปลว่า ยังมาไม่ถึง ซึ่งก็หมายความว่าสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น มนุษย์ส่วนใหญ่เชื่อว่า อนาคตเป็นภาพในฝันเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เป็นสิ่งที่คาดเดาหรือคาดคะเนไม่ได้ อนาคตไม่สามารถจะทำนายได้ ชัดตรง มนุษย์ไม่สามารถจะทำให้อนาคตเป็นไปตามที่ตนเองกำหนด แต่มนุษย์ก็ยังมุ่งหวังที่จะพยากรณ์หรือพยายามคาดคะเนทำนายอนาคตมาโดยตลอด ปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาอนาคตได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเริ่มมองเห็นว่าอนาคตเป็นเรื่องที่สามารถศึกษาและควบคุมผลักดันให้ เป็นไปตามที่ต้องการได้ จึงเริ่มมีการศึกษาเรื่องอนาคตอย่างจริงจัง จนกลายเป็นสาขาวิชาการแนวใหม่ที่เรียกว่า อนาคตวิทยา (Futurology) หรืออนาคตนิยม (Futurism) และนักอนาคตนิยม ก็ได้มีการพัฒนาระเบียบวิธีวิจัย ที่เรียกว่า การวิจัยอนาคต (future Research) ขึ้นมาใช้เพื่อพัฒนาหลัก ทฤษฎีของอนาคตศาสตร์ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเชื่อถือได้ ทั้งนี้เพื่อให้คนทั่วไปได้ตระหนักถึง ความสำคัญของการวิจัยอนาคตเพื่อป้องกันปัญหา เพื่อการวางแผนที่เป็นไปได้ และเหมาะสมและเพื่อ เป็นการประเมินและพัฒนาสถาบันต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของอนาคต

คำสำคัญ: แนวโน้มการวิจัยเชิงอนาคต.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

Stories or phenomena occurred and passed were called the past. The past stories were truly happened and approved. The present events appear now and they can be experienced at that time. The past and the present were real phenomena, but the future is yet to come. That means what has not been happened yet. Most people believe that the future is unpredictable, unable to fix, and unable expect. Current concepts about the future began to change by seeing that the future can be studied and controlled. A branch line of the new concept was called Futurology or Futurism. The research methodology in this branch was developed systematically and called future research. That was to make people realize the importance of future research to prevent problems, to set plans, and to develop and evaluate institutions in accordance with the future contexts.

Keyword: Future Research Trend.

ความหมายของอนาคตศึกษา

อนาคตศึกษา ประกอบด้วยคำว่า อนาคต และศึกษา คำว่า ศึกษา มาจากภาษาบาลี (คือคำว่า ลิกฺขา มีรากศัพท์ คือ ส+อิกฺข) แนวคิดอนาคตศึกษา (Future Study) มีจุดเริ่มต้นมาจากมุมมองอนาคตนิยมซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ จนกระทั่งต่อมาได้มีความสนใจ

อนาคตศึกษาและพัฒนาวิธีการศึกษาอนาคตอย่างเป็นระบบจนที่สุดจึงได้กลายเป็นศาสตร์ “อนาคตศึกษา” แปรมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Futures Studies ซึ่งหมายถึงวิชาสาขาใหม่ที่ศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาอนาคต ตลอดจนจนระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษาแนวโน้มและทางเลือกต่างๆ ที่มีความเป็นไปได้ในอนาคต โดยจะประกอบไปด้วยเนื้อหาอย่างน้อย ๒ ส่วนใหญ่คือ ๑) ส่วนที่เป็นแนวคิด (Perspectives) และทฤษฎี (Theories) ซึ่งอาจใช้คำรวมว่า อนาคตนิยม (Futurism) และ ๒) ส่วนที่เป็นระเบียบวิธี (Methodologies) ซึ่งอาจเรียกว่า การวิจัยอนาคต (Futures Research) ซึ่งสามารถแบ่งการคาดการณ์อนาคตดังกล่าวเป็น ๒ รูปแบบดังนี้

๑) การคาดการณ์จากค่านิยม (normative forecasting) มุ่งที่คำถามว่า อะไรเป็นอนาคตที่ต้องการ การคาดการณ์แบบนี้ใช้เทคนิคในการตั้งคำถามถึงอนาคตที่พึงประสงค์และอนาคตที่ต้องการจะเป็น

๒) การคาดการณ์จากการค้นหาคำตอบ (exploratory forecasting) การคาดการณ์แบบนี้ใช้เทคนิคค้นหาคำตอบว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้นมีอะไร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม หรืออาจกล่าวว่า วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับทางเลือกอนาคตต่างๆ ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากร หรือกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง

สรุปความหมายของอนาคตศึกษาไว้ว่า หมายถึงวิธีการในการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนมีระบบและแบบแผนที่เป็นเหตุและผลในการคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตเน้นที่การศึกษาทางเลือกอนาคตต่างๆ ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นโดยจะช่วยเหลือเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายแนวทางปฏิบัติงานแก่บุคคลที่ทำหน้าที่ในการวางแผนตลอดจนการป้องกันปัญหาและการเอื้อหรือส่งเสริมให้เกิดโอกาสที่พึงประสงค์ที่เป็นไปได้เป็นอย่างดี

ลักษณะของอนาคตศึกษา

อนาคตศึกษามีลักษณะที่ควรสังเกตอยู่หลายประการตามทัศนะของนักอนาคตศึกษา หรือนักวิชาการได้ให้ข้อสังเกตไว้ ดังนี้ เช่น การเลือกช่วงเวลาสำหรับการวิจัย อาจแบ่งได้เป็น ๓ ช่วงเวลา จะเลือกช่วงใดก็ขึ้นกับเป้าหมายของการวิจัยในครั้งนั้นๆ ช่วงเวลาอาจประกอบด้วยช่วงแรก ๕-๑๐ ปี เรียกว่าอนาคตระยะสั้น (Short Range Forecasting) เป็นระยะของการมองอนาคตใกล้ตัว ส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับปัญหาปัจจุบัน ช่วงที่สอง ๑๐-๒๐ ปี เรียกว่าอนาคตระยะกลาง (Middle Range Forecasting) เป็นช่วงที่นิยมทำการวิจัยเชิงอนาคตมากที่สุด เพราะสามารถนำผลการศึกษาไปวางแผนปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้ สามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ได้ชัดเจนอย่างน้อย ๑ ช่วงของอายุคน ช่วงที่สาม มากกว่า ๒๐ ปี เรียกว่าอนาคตระยะยาว (Long Range Forecasting) โดยการศึกษาวิจัยในระยะนี้ ผลที่ได้อาจขาดแรงจูงใจ เนื่องจากเป็นระยะที่ยาวมากไป ไกลตัวมาก แม้ว่าเหตุการณ์นั้นอาจจะเกิดขึ้นจริงก็เป็นได้ ซึ่งเป้าหมายหลักของการศึกษาและการวิจัยอนาคต อยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นของเรื่องที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ทั้งที่

พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์เพื่อหาทางทำให้
แนวโน้มที่พึงประสงค์ด้วยการกระทำในปัจจุบัน
The Future is now หลักการสำคัญของอนาคต
นิยมอยู่ที่การสร้างอนาคตที่พึงประสงค์มากกว่า
การตามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (สาคร ภัคตินอก,
๒๕๕๕: ๑๓๓)

นาตยา ปิรันธนานนท์ (๒๕๒๖: ๕๙-
๖๒) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิง
อนาคตในมิติต่างๆ ไว้ดังนี้

๑. เวลา การกล่าวถึงระยะเวลาใน
อนาคตศาสตร์ มักกล่าวเป็นช่วงเวลาจาก ๕-๕๐
ปี หรือบางทีก็มากกว่านี้ หรือบางทีก็กล่าวเป็น
ระยะเวลา เช่น “จากนี้ไปอีก ๒๐-๓๐ ปี
ข้างหน้า” ในการมองภาพอนาคตนั้น มิใช่ดูจาก
ความแตกต่างของเวลา แต่เป็นเรื่องของการเน้น
ถึงสภาพเงื่อนไขและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
ไป ซึ่งมีผลต่อความเป็นไปได้ของอนาคตของสิ่งที่
เรากำลังศึกษา และทางเลือกของการตัดสินใจ
เกี่ยวกับอนาคตสิ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับตัดสินใจใน
ปัจจุบันด้วย

๒. ปัญหาที่นักวิจัยอนาคตให้ความสนใจ
สนใจมีอยู่อย่างน้อย ๓ ลักษณะ คือ ประการ
แรก มิใช่เป็นปัญหาที่มีอยู่ในความรับผิดชอบ
ของหน่วยงานใด หรือการตัดสินใจของใคร
โดยเฉพาะ ประการที่สอง มักจะนำแนวทาง
ต่างๆ จากหลายสาขาวิชามาใช้ในการแก้ปัญหา
โดยให้สัมพันธ์กับปัญหาที่แท้จริงที่เป็นอยู่ และ
ประการสุดท้าย ปัญหาอาจก่อตัวขึ้นเพื่อการ
วิเคราะห์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่การแก้ปัญหาที่
แน่นอนยังไม่สามารถคาดหวังได้

๓. ความไม่แน่ใจ และความไม่
ต่อเนื่อง ความไม่แน่ใจเป็นเรื่องธรรมดาใน
กิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของคนเรา
โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีลักษณะการอาศัย
ประสบการณ์ เป็นองค์ประกอบปรากฏการณ์นั้น
มีลักษณะของความต่อเนื่องที่เคยเป็น และ

ดำเนิน อยู่ต่อไป กรณีเช่นนี้ความไม่แน่ใจใน
การศึกษานาคตของสิ่งนั้นก็อาจมีมาก แต่ใน
สภาพความเป็นจริงในสังคม ปรากฏการณ์หลาย
อย่างมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่
ต่อเนื่องและไม่คงที่ เนื่องจากมีตัวแปรอื่นๆ เข้า
มาเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น บางครั้งก็
เหลือวิสัยที่จะทราบหรือควบคุมตัวแปรเหล่านั้น
ไว้ล่วงหน้าได้ ในลักษณะเช่นนี้ความไม่แน่ใจจะมี
มาก ดังนั้น สิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่ก็คือปัญหา
หรือปรากฏการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่
ต่อเนื่อง และมีตัวแปรอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง
กับปัญหานั้น ซึ่งนักวิจัยอนาคตให้ความสำคัญว่า
เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาอนาคต

๔. ความพอเพียง เนื่องจากอนาคต
เป็นเรื่องของความไม่แน่ใจ เพราะข้อจำกัดใน
เรื่องความรู้เกี่ยวกับอนาคตของสิ่งนั้น และ
เพราะว่าอนาคตโดยตัวของมันเอง เป็นผลของ
การตัดสินใจที่ยังมาไม่ถึงผลที่ได้จากวิธีการวิจัย
อนาคตจึงมีลักษณะที่ไม่รู้จักพอ ไม่ยุติที่ผลอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง แต่มักจะมีทางเลือกหลายอย่าง
การวิจัยอนาคตไม่ได้มีเป้าหมายเบื้องต้นอยู่ที่การ
พยากรณ์ว่าอะไรเกิดขึ้น แต่เป็นการจัดเตรียม
ภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นไว้ล่วงหน้า
มากกว่า ดังนั้น การวิจัยเชิงอนาคตจึงมัก
เกี่ยวข้องกับการแสวงหาทางเลือกแห่งอนาคต

๕. ทฤษฎีโดยทั่วไปแล้ว การวิจัยเชิง
อนาคตไม่ได้ผูกพันอยู่กับทฤษฎีที่อธิบายความ
เป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์ต่างๆ ได้ แต่ก็ได้
หมายความว่า การวิจัยอนาคตจะใช้วิธีการ
พยากรณ์โดยอาศัยสัญชาตญาณแต่ในการ
ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของ
เหตุการณ์ต่างๆ และการจัดลำดับเหตุการณ์
ต่างๆ นักวิจัยอนาคตจะมีอิสระมากกว่านัก
สังคมศาสตร์ที่มักจะใช้และสร้างทฤษฎี ตลอดจน
ข้อสมมุติในเชิงทฤษฎีต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าการ
วิจัยอนาคตมีผลต่อการพัฒนาทฤษฎีต่างๆ

๖. เทคนิคการวิเคราะห์บางครั้งมีผู้กล่าวว่า การวิจัยเชิงอนาคตมีลักษณะของการพยากรณ์แบบการใช้จินตนาการ โดยยกตัวอย่างเทคนิคการพยากรณ์แบบสร้างอนาคตภาพ (Scenario) การคาดการณ์อนาคต(Delphi)ซึ่งตรงข้ามกับวิธีการที่มีลักษณะเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ความจริงแล้วในการศึกษาเรื่องเดียวกันการใช้เทคนิคเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องแยกออกจากวิชาการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้นอกจากนั้นวิธีการอื่นๆ เช่น การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) และการวิเคราะห์นโยบาย (Policy Analysis) ก็มีผู้นำมาใช้กับการวิจัยเชิงอนาคต จึงมีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่าง วิธีการทางวิทยาศาสตร์และวิธีการเชิงพรรณนา

๗. การนำผลที่ได้ไปใช้ ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงอนาคต ได้นำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนและการตัดสินใจ ตลอดจนให้ข้อมูลแก่หน่วยงานที่ต้องการข้อมูลเฉพาะเรื่อง

๘. ความสัมพันธ์กับวิธีการวางแผนการวิจัยเชิงอนาคต มีส่วนร่วมในการวางแผนและวิธีการตัดสินใจอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า การวางแผนเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่รวมถึงการเตรียมการตัดสินใจอย่างเป็นระบบการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่จะสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏอยู่ดังนั้นการวางแผนจึงต้องอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสิ่งหนึ่งสิ่งใดในอนาคตด้วย

๙. ค่านิยม เป้าหมาย และปทัสถาน บางคนกล่าวว่า เรื่องของค่านิยม ปทัสถาน ควรแยกออกจากการวิจัยเชิงอนาคต โดยให้ความเห็นว่า การวิจัยเชิงอนาคตมีอิทธิพลต่อการวางแผน และการตัดสินใจโดยไม่ตรงก็โดยอ้อมอย่างไรก็ตาม อนาคตของสิ่งที่มีพื้นฐานของ

ค่านิยม เป้าหมาย และปทัสถานต่างกัน ย่อมมีผลต่อการกำหนดการวางแผน และความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง ค่านิยม และเป้าหมายไว้ล่วงหน้า

วิโรจน์ สารัตนะ (๒๕๕๔: ๓๑๔-๓๑๕) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะการศึกษาอนาคตไว้โดย สรุปเป็นประเด็นไว้ ๑๘ ข้อ ดังนี้

๑. การศึกษาอนาคตเป็นการขยายหรือเป็นการมองสังคมไปข้างหน้าให้กว้างขึ้นด้วยการพัฒนาวิธีการคิดเกี่ยวกับอนาคตที่ดีขึ้น และเป็นไปในเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น

๒. จากจำนวนของนักวิทยาการมากขึ้น และเทคนิคในการทำนายอนาคตที่เป็นเชิงวิชาการมากขึ้นทำให้การศึกษาอนาคต เป็นวิชาการที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป

๓. การศึกษาอนาคตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำนาย แต่ที่สำคัญการศึกษาอนาคตได้ช่วยให้บุคคลได้พัฒนาความเข้าใจทัศนคติ และความสามารถ ซึ่งในทางกลับกันก็ช่วยให้พวกเขาได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และด้วยความรับผิดชอบต่อการดำรงชีวิตในสังคมเทคโนโลยี

๔. การศึกษาอนาคตตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า อนาคตไม่สามารถบอกล่วงหน้าได้อย่างถูกต้องแน่นอน แต่เป็นเกี่ยวข้องกับความเป็นได้ หรือน่าจะเป็นเท่านั้น และก่อให้เกิดกรอบความคิดต่างๆ จำนวนมากตลอดจนวิธีที่เป็นประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. การศึกษาอนาคตตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า กิจกรรมต่างๆของมนุษย์ก่อให้เกิดสิ่งตามมาอย่างกว้างขวางมีระยะยาวมากขึ้น ดังนั้นการศึกษาถึงความเป็นไปได้ของสิ่งที่จะเกิดตามมานั้นอย่างรอบคอบจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๖. การศึกษาอนาคตเป็นการศึกษาทางเลือก (Alternative) บนพื้นฐานความคิด

ที่ว่า อนาคตมิได้มีเพียงทางเลือกเดียว แต่มีอยู่มากซึ่งจะมีบทบาทที่มีอิทธิพลต่ออนาคตที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก

๗. การศึกษาอนาคต เกี่ยวข้องอย่างมากต่อการอำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจ ต่อการเปลี่ยนแปลง จึงมีผลต่อการเร่งการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้นตามมาทั้งในระดับบุคคลและสังคมให้เร็วขึ้น

๘. การศึกษาอนาคตช่วยให้มีความสำนึกถึงเป้าหมายที่พึงปรารถนา

๙. สำคัญของการศึกษาอนาคตมิได้จำกัดอยู่ด้วยขอบเขตของวิชาการแบบดั้งเดิมแต่เป็นการมองไปข้างหน้าอย่างเป็นสหวิทยาการ

๑๐. การศึกษาอนาคตเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจ และอธิบายความสำคัญทั้งภายในและระหว่างระบบที่สลับซับซ้อนของส่วนประกอบต่างๆ ของธรรมชาติและของโลกแห่งสังคม เช่น ระบบรัฐ / ประเทศ ระบบนิเวศวิทยา ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

๑๑. องค์ประกอบสำคัญของการศึกษาอนาคต ประการหนึ่งคือ การมุ่งมองไปทั่วโลกจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเราอาศัยอยู่ในโลกที่จำกัด และต้องพึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน จึงต้องการการสงวนรักษาการร่วมมือและสันติภาพ

๑๒. องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ของการศึกษาอนาคต คือการมองไปข้างหน้าเกี่ยวกับนิเวศวิทยา เพื่อสะท้อนให้เห็นภัยที่คุกคามต่อสภาพแวดล้อมมากมาย

๑๓. การศึกษาอนาคต อาศัยเทคนิคกระบวนการสำหรับการวิเคราะห์การพัฒนาที่เป็นไปได้ที่น่าจะเป็นและที่พึงปรารถนา ซึ่งมีแตกต่างกันมากมายหลายวิธี โดยอาศัยแนวคิดด้านสถิติและสังคมศาสตร์ และการทำให้มีเหตุผลขึ้น ซึ่งมีใช้โดยความสามารถที่ทำนายได้

สำเร็จแต่อยู่ที่การยอมให้มีการทดสอบทางเลือกที่เกิดตามขึ้นมาและเป้าหมายซึ่งจะทำให้การศึกษาอนาคตเป็นสิ่งที่ถูกต้องขึ้น

๑๔. การศึกษาอนาคตต้องเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์เป็นอย่างมาก จึงง่ายต่อการที่จะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับบุคคลอื่น ซึ่งก็จะก่อให้เกิดการทำนาย สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๑๕. แม้ว่าจะมีภาพอนาคตที่ไม่ดี (Pessimistic) อยู่มาก แต่การศึกษาอนาคตจะมีพื้นฐานการทำนายอยู่ที่ภาพอนาคตที่ดี (Optimistic) ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาใหญ่หลวงรออยู่แต่มนุษย์ก็สามารถใช้สติปัญญาหาวิธีการที่จะจัดการให้สำเร็จให้ได้ในกรณีเช่นนี้ ก่อให้เกิดการวางแผนที่จะให้บรรลุผลตามอนาคตที่พึงปรารถนา และหลีกเลี่ยงอนาคตที่ไม่พึงปรารถนาได้

๑๖. แม้ว่าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอนาคต จะเน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมาก แต่ปัจจุบันก็มีแนวโน้ม ที่จะให้ความสำคัญกับอนาคตด้านที่เป็นมนุษย์มากขึ้น

๑๗. การศึกษาอนาคตเป็นการมองไปข้างหน้าในแนวใหม่ ซึ่งอาจจะช่วยให้เข้าใจสภาพในปัจจุบันได้ดีขึ้นและทำให้เรามองเห็นโลกที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบันชัดเจนยิ่งขึ้น

๑๘. เป้าหมายสุดท้ายของการทำนาย ส่วนใหญ่อยู่ที่การจัดสรรสนเทศ เพื่อช่วยในการกำหนดนโยบายและเพื่อการวางแผนสำหรับอนาคต

จากทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการศึกษาอนาคตหรือการวิจัยอนาคตดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่ามีมากมายหลายลักษณะหรือหลายมิติ ซึ่งจะเป็นแนวคิดหรือกรอบแนวคิดที่เป็นประโยชน์ที่ผู้วิจัยจะนำไปใช้ให้มีประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ โดยเฉพาะการกำหนด

ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เป็นช่วงทศวรรษหน้า ซึ่งเป็นการวิจัยอนาคตในระยะสั้น โดยมีเป้าหมายหลักของการวิจัยอยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มในอนาคต

ประโยชน์ของอนาคตศึกษา

โลกปัจจุบัน องค์การที่มุ่งพัฒนาตนเองเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้าและปรับตัวได้อย่างเท่าทันและเหมาะสม จะให้ความสำคัญต่อการศึกษาอนาคต เพราะเห็นว่าประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ประโยชน์ของการศึกษาและวิจัยอนาคตเป็นการศึกษาและการวิจัยอนาคตมีประโยชน์หลายประการ ซึ่งสามารถสรุปแต่ละข้อ (สาครมหาหงษ์, ออนไลน์) ดังนี้

๑) การศึกษาและการวิจัยอนาคตช่วยให้ได้ข้อมูลที่สำคัญ และจำเป็นเกี่ยวกับอนาคตที่จะนำมาใช้ในกระบวนการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย และการวางแผน เพราะการศึกษาและการวิจัยอนาคตมักจะทำให้หรือนำไปสู่สิ่งต่างๆ

๒) ช่วยเตรียมมนุษย์ให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องโดยการให้ประสบการณ์ล่วงหน้า (Pre-experience) แก่มนุษย์ว่าอนาคตอาจจะเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เตรียมพร้อมว่าควรจะทำตัวอย่างไร จะได้ไม่เกิดหรือลดอาการกลัวอนาคต (Future Shock) และให้การรับรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตบนโลกที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและสับสน

๓) กระตุ้นให้มนุษย์ทำการศึกษาอนาคตอย่างมีสติ

๔) ช่วยให้ผู้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันมาก

๕) ช่วยชี้แนะและเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และความคิด

๖) ช่วยให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะไม่ติดอยู่กับปัญหาในอดีตและปัจจุบัน

๗) ช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ (ทั้งเด็กและผู้ใหญ่) ใฝ่หาความรู้โดยการเป็นผู้สร้างความรู้มากกว่าเรียนสิ่งที่ผู้อื่นบอกหรือทำมาแล้วแต่เพียงอย่างเดียว

๘) ให้แนวคิดในการพัฒนาปรัชญาชีวิตที่ผสมกลมกลืน

๙) ให้นันทนาการและความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ประโยชน์ของการศึกษาอนาคต คือ

๑) ช่วยในกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจาก การศึกษาอนาคต จะได้ข้อมูลเบื้องต้นที่เป็นประโยชน์ในการมองปัญหา หาวิธีแก้ปัญหา ประเมินทางเลือก หลีกเลี่ยงการสูญเสีย ๒) ช่วยในการเตรียมคนสำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จะทำให้คนมองไปในเหตุการณ์ข้างหน้า จึงเน้นโอกาสการพัฒนาความมั่นใจ ดำเนินการตามแผนอย่างรัดกุม ลดความสับสนทางจิตใจลงเนื่องจากเตรียมคนไว้รับสถานการณ์แล้ว ๓) ส่งเสริมให้เกิดความปรองดองและร่วมมือกัน เป็นการเริ่มต้นใหม่ ละทิ้งสิ่งที่ไม่ดีในอดีตไปมุ่งคำนึงถึงสิ่งที่ดีในอนาคต ๔) ช่วยในการสร้างสรรค์ การศึกษาอนาคตสามารถชักจูง ให้ความสนใจต่อการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ๕) เป็นเทคนิคในด้านการศึกษา ชักนำให้ผู้ที่อยู่ในวัยเรียน วัยศึกษาได้พยายามมองอนาคต และเกิดความตระหนักว่าเขาสามารถสร้างอนาคตได้ สามารถเลือกสรรในสิ่งที่ดีกว่าได้ อดีตเป็นสิ่งที่แน่นอนไปแล้วแต่อนาคตยังเปิดโอกาสให้เลือกได้ และ ๖) ช่วยสร้างปรัชญาแห่งชีวิต ช่วยให้คนคิดอย่างเป็นระบบ ทำให้เปลี่ยนบทบาทของตนเอง จากการมี

ปฏิกริยากับปัญหา เป็นการเตรียมตัวป้องกันต่อปัญหาล่วงหน้า

วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๕๔) ได้สรุปให้เห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาอนาคตในหนังสือการวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษาไว้ดังนี้

๑) ช่วยในกระบวนการตัดสินใจ ดังเช่น

ก) ช่วยกำหนดกรอบการทำงานในการตัดสินใจเพื่อการวางแผนกล่าวคือแผนนโยบายหรือการตัดสินใจใดๆจะไม่สามารถทำได้ หากขาดข้อตกลงเบื้องต้น หรือมีแต่เป็นข้อตกลงเบื้องต้นที่คลาดเคลื่อนก็จะนำไปสู่ความเสียหาย ซึ่งข้อตกลงเบื้องต้นนี้ สามารถได้มาด้วยการศึกษาอนาคต แม้จะเป็นเพียงความเป็นไปได้หรือความน่าจะเป็นมากกว่าความถูกต้องแน่นอน แต่ต้องเป็นพื้นฐานให้นักวางแผนนำไปพิจารณา ประกอบการวางแผนการกำหนดนโยบาย หรือตัดสินใจได้

ข) ช่วยในการตัดสินใจหาทางป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นก่อนกลายเป็นปัญหาขั้นวิกฤต และการตัดสินใจเพื่อให้มีการกระทำกับโอกาสที่คาดว่าจะเป็นไปได้และเหมาะสม

ค) ช่วยในการตัดสินใจ เลือกวิธีการป้องกันปัญหาจากหลายๆวิธีที่นักอนาคตได้เสนอทางเลือกเอาไว้ให้

ง) ช่วยให้ผู้สามารถประเมินทางเลือกของนโยบายและการปฏิบัติเนื่องจากนักอนาคตได้ช่วยประเมินทางเลือกต่างๆ เอาไว้ โดยวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เป็นไปได้ที่จะมีต่อโลกแห่งอนาคตนั้น

จ) ช่วยเพิ่มโอกาสในการเลือกสรรจากทางเลือกหลายๆทางที่เสนอไว้ ทำให้คนมีความเป็นอิสระในการเลือกสรรสามารถจะ

หลีกเลี่ยงจากการเป็นทาสของการยอมรับแนวโน้มปัจจุบันที่อาจจะนำไปสู่ความหายนะได้

๒) ช่วยในการเตรียมคนสำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การศึกษาความเป็นไปได้ของอนาคต จะทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในตนเอง ทำให้คนเริ่มมองไปข้างหน้า คำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งที่เป็นปัญหาและไม่ใช่ปัญหา การมุ่งไปข้างหน้าไม่ถอยหลังจะเป็นเหตุให้ประชาชนได้มีโอกาสเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ขึ้น นอกเหนือจากนี้ ยังทำให้เกิดความมั่นใจ และมองอนาคตในแง่ดี สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้วยความตื่นตัวสนใจมากกว่าตกใจกลัว ประชาชนจะมุ่งหน้าเข้าสู่อนาคต นอกจากนี้ การศึกษาอนาคตยังช่วยให้ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น เนื่องมาจากการได้รับการเตือนสามารถปรับตัวได้และทำให้เดินทางเข้าไปสู่อนาคตนั้นได้โดยมีความสับสนวุ่นวายทางจิตใจน้อยที่สุด

๓) ส่งเสริมให้เกิดความปรองดองและร่วมมือ แม้ว่าในอดีตจะมีลักษณะที่ต่างซึ่งดีซึ่งเด่นซึ่งกันและกันก็ตาม เนื่องจากอดีตเป็นสิ่งที่มีผิดพลาดมาแล้ว และไม่อาจจะทำให้ดีได้ แต่สำหรับอนาคตเป็นโลกแห่งความฝันที่สามารถทำให้เกิดเป็นจริงได้ หากใช้ความพยายามเพราะอนาคตยังมีได้แปดเปื้อนด้วยความชั่วร้ายหรือความอิจฉาริษยา การมุ่งอนาคตจึงทำให้คนลืมอดีตแต่จะเริ่มต้นปรองดองและร่วมมือกันได้ เพราะการมุ่งอนาคตจะทำให้ผู้คนคำนึงถึงแต่ด้านดี และมีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงสิ่งนั้น

๔) ช่วยในการสร้างสรรค์ การศึกษาอนาคตจะสามารถชักจูงและให้ความสนใจการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพราะการมองอนาคตที่ห่างไกลออกไปมากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และสามารถมองได้อย่างสร้างสรรค์ มีอิสระในการคิด และมีความเป็นไปได้

๕) เป็นเทคนิคในด้านการศึกษาอนาคตเป็นเครื่องมือที่ดีเยี่ยมอย่างหนึ่งที่จะช่วยชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความตระหนักว่า จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการได้

๖) ช่วยในการสร้างปรัชญาแห่งชีวิต การศึกษาอนาคตจะช่วยให้บุคคลเกิดความคิดเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิตอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดปรัชญาชีวิต ของแต่ละคนขึ้น ซึ่งจะทำให้บุคคลเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการมีปฏิภริยา กับปัญหาที่เกิดขึ้นกลายเป็นเตรียมตัวเพื่อป้องกันต่อปัญหาล่วงหน้า

สรุปได้ว่าการศึกษาอนาคตหรือการวิจัยอนาคตให้ ประโยชน์หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้สามารถเห็นภาพอนาคตข้างหน้าและวางแผนเพื่อเตรียมพร้อมเตรียมการเพื่อดำเนินการไปสู่อนาคตได้อย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีระบบ ถูกต้องมากกว่า ไม่หลงทาง และมีปัญหาน้อยที่สุด ซึ่งประโยชน์ต่างๆ จะเป็นเสมือนเข็มทิศเพื่อกำหนดทิศทางและความมีประโยชน์ในการวิจัยในครั้งนี้

เทคนิคการศึกษาอนาคต

เทคนิคการวิจัยอนาคตมีอยู่หลายวิธี แต่วิธีที่เป็นที่รู้จักและนิยมนำมาใช้มากในการวิจัยอนาคต มีดังนี้

๑) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบสร้างอนาคตภาพ (scenarios technique) หมายถึง การสำรวจสิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคตหรือเรื่องน่าจะเป็นไปได้ภายใต้เงื่อนไขและข้อสมมุติบางอย่างหรือเป็นการสร้างเรื่องราวคำอธิบายของความเป็นไปได้ในอนาคตจากความเป็นจริงในปัจจุบันหรือจากการคาดการณ์แนวโน้มที่น่าจะเกิดขึ้นหรือจากการจินตนาการการเขียนอนาคตภาพอาจได้จากการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมหรือจินตภาพ (imagine) ของบุคคล

ต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอนาคตซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผนและนโยบาย

๒) เทคนิคการวิจัยแบบสำรวจแนวโน้ม (trend extrapolation) เป็นการศึกษาอนาคตจากแนวโน้มโดยการตรวจสอบอดีตที่เพิ่งผ่านมา ซึ่งอาจใช้ร่องรอยที่จะศึกษาปัจจุบันและนำไปสู่สิ่งที่เราค้นหาในอนาคตแนวโน้มจะเห็นชัดเจนขึ้นนำมาแสดงในรูปของกราฟสามารถมองเห็นได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือวิธีการนี้นิยมใช้ในทางสังคมศาสตร์ โดยมีความเชื่อว่าแนวโน้มของสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกันไป

๓) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบแมทริกซ์ (matrix forecasting) หรือ (cross impact matrix) เป็นเทคนิคที่แสดงให้เห็นว่าแนวโน้มหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อกันและกันวิธีการนี้เป็นการแยกแยะอนาคตที่มีความซับซ้อนเป็นองค์ประกอบย่อย โดยแต่ละองค์ประกอบมีอิสระจากกันและให้องค์ประกอบแต่ละอย่างหรือทางเลือก อนาคตแต่ละอย่างมีการเปรียบเทียบกันและกันในลักษณะต่างๆ กัน ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่าง ๒ เหตุการณ์หรือ ๒ สิ่ง

๔) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบเริ่มปัญหาที่ศูนย์กลาง (future wheel) เป็นเทคนิคการประเมินความคงที่ภายในของการพยากรณ์แนวโน้ม โดยเริ่มปัญหาที่ศูนย์กลางแล้วจากนั้นปัญหาจะทำให้เกิดสิ่งต่างๆเชื่อมโยงต่อไป

๕) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบสภาพการจำลอง (simulation technique) เป็นการศึกษาอนาคตจำลองหรือแบบจำลอง โดยเลียนแบบระบบของเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่ต้องการมุ่งประเด็นศึกษาโดยเฉพาะและใช้พยากรณ์ความเป็นไปได้ของอนาคต

๖) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบเดลฟาย (Delphi forecasting) วิธีนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นการรวบรวม

ข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังเรื่องอนาคตจากบุคคลที่เราเห็นว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง จำนวนผู้เชี่ยวชาญขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มและปัญหาที่ศึกษาเป็นสำคัญ เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบเดลฟายนี้เป็นการศึกษาอนาคตที่เป็นอิสระที่จะสร้างอนาคตใหม่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงแนวโน้มที่เป็นมาในอดีตและปัจจุบัน ผลที่ได้จากการศึกษานี้ช่วยให้ง่ายต่อการตัดสินใจมากขึ้นเพราะสามารถนำไปทดแทนการตัดสินใจทางเลือกอื่นๆ ได้นิยมใช้ในการพยากรณ์ด้านเทคโนโลยีการศึกษาและสาขาอื่น

๗) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ Ethnographic Future Research (EFR) อนาคตภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เพียงรอบเดียว โดยเลือกเอาแนวโน้มที่มีฉันทามติ (consensus) ระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์ จุดอ่อน ของวิธีนี้คือ การขาดระบบที่น่าเชื่อถือในการพิจารณาแนวโน้มไม่มีฉันทามติ

๘) เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ Ethnographic Delphi Future Research (EDFR) ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการสัมภาษณ์รอบแรกแล้วตามด้วยเทคนิคเดลฟายในรอบที่สองและสาม (สุบรรณ เอี่ยมวิจารณ์, ๒๕๕๐: ๙๓)

การจัดการศึกษาของไทยในอนาคต

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (ออนไลน์) กล่าวถึงแนวโน้มการศึกษาไทยในครึ่งทศวรรษหน้าไว้ว่าท่ามกลางสังคมในปัจจุบันกอบกรบกระแสแนวโน้มที่จะมาถึงนี้ การศึกษาไทยจะดำเนินยุทธศาสตร์เดิมๆ อีกไม่ได้ นั่นหมายความว่า สังคมไทยกำลังต้องการนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคต แนวโน้มการจัดการศึกษาในอนาคตที่หลายประเทศให้ความสำคัญ มักจะเน้นไปที่รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อกระแสโลกาภิ

วัตน์ และเศรษฐกิจการแข่งขัน รวมไปถึงแนวโน้มการเป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy) แต่สำหรับประเทศไทยยัง “คลุมเครือ” เพราะอยู่ระหว่างเลือกว่าจะเดินหน้าหรือถอยหลัง

เริ่มจากปัญหาการสอนที่มีช่องว่างระหว่างทักษะกระบวนการคิด และทักษะวุฒิทางอารมณ์ยังไม่มีคุณภาพ ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งแข่งขันทำให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาทางวิชาการเป็นสำคัญ ในขณะที่ระบบการศึกษาไทยยังไม่สามารถพัฒนาทักษะกระบวนการคิดของผู้เรียน รวมไปถึง การใช้เทคโนโลยีในกิจวัตรประจำวันหรือใช้ในการเรียนการสอนทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ลดลง ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางอารมณ์ จึงก่อให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวที่นับวันจะรุนแรงขึ้นส่งผลให้การพัฒนาเชิงสังคมของเด็กไทยดิ่งลงเหว

การสอนด้านคุณธรรม จริยธรรมยังไม่มีคุณภาพ แนวคิดของทุนนิยมที่มุ่งแข่งขันได้แพร่ กระจายไปทั่วโลก ผู้ประกอบกับสถาบันการศึกษาจำนวนมากมุ่งพัฒนาความรู้ทางวิชาการ ประเมินผลการเรียนที่ความสามารถทางวิชาการละเลยการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ส่งผลต่อคุณภาพนักศึกษาจำนวนมากที่ใช้ชีวิตฉันทามีภรรยาในสถาบันการศึกษา มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน สู้อบฆ่าฟันต่างสถาบัน เป็นต้น

แนวโน้มเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ในภาพรวมของประเทศไทยยังต้องการนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคต ที่จะเท่าทันต่อแนวโน้มต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านเด็กและเยาวชนที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้นๆ จนกลายเป็นกระแสเรียกร้องนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่จะทันต่อแนวโน้มที่ว่า “นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคต”

นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตที่ว่านี้ ควรมีการ “รวมพลัง” มีการออกแบบร่วมกันและจัดการร่วมกันที่ดี มิใช่เพียงมุ่งเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนและพลเมืองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการมุ่งสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคน “อุดมความรู้ คู่ความดีงาม” และมีทักษะที่หลากหลายมีความสามารถในการจัดการที่ดี เพื่อเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในอนาคตข้างหน้า

การพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา ตลอดจนเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย

การพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ อยู่ดีมีสุข กลุ่มเป้าหมายแรก ได้แก่ นักเรียน นิสิต นักศึกษาในสถาน ศึกษา เพื่อขยายผลสู่สังคม วงกว้าง โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของ กระบวนการเรียนรู้ ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางการศาสนา และสถาบันการศึกษา ที่กล่าวมาทั้งหมดอาจเป็นการ แก้ปัญหาการศึกษาและสังคมในระยะยาวและยั่งยืน ในการปฏิรูปการศึกษาไทยได้ดำเนินมากกว่า ๘๖ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒โดยฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่างพยายามพัฒนา และดำเนินการปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างมาก ซึ่งการจะพัฒนาการศึกษาไทยจะประสบความสำเร็จได้ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ จำเป็นต้องวางแผนและดำเนินการในเชิงรุกพร้อมด้วยนั้นหมายรวมถึงการให้ความสำคัญกับการคาดการณ์แนวโน้มอนาคตทางการศึกษา เพื่อนำมาใช้ประกอบการจัด

การศึกษาไทยได้สอดคล้องสภาพการเปลี่ยนแปลง หลีกเลียงอุปสรรคปัญหา และใช้ประโยชน์สูงสุดจากแนวโน้มอนาคตที่จะมาถึง

๑. แนวโน้มด้านบวก

หลักสูตรใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก จากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้คนในสังคมต้องการเพิ่มความรู้ความสามารถให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง จึงหันมาสนใจศึกษาต่อในหลักสูตรที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมสถาบันการศึกษาจึงมุ่งพัฒนาหลักสูตรใหม่ๆ อาทิ หลักสูตรที่บูรณาการระหว่างสองศาสตร์ขึ้นไป เช่น ระดับอาชีวศึกษาหลักสูตรเดียวจะมีหลายสาขาวิชา เรียนช่วงย่นต์จะผนวก การตลาดและการบัญชีเข้าไปด้วย เป็นต้น หลักสูตรที่ให้ปริญญาบัตร ๒ ใบ และมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยตลอดเวลา

หลักสูตรนานาชาติมีแนวโน้มมากขึ้น เนื่องจากสภาพยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงด้านการค้าและการลงทุน ทำให้ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการคนที่มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศ ส่งผลให้ความต้องการการศึกษาที่เป็นภาษาสากลมีมากขึ้น ที่สำคัญการเปิดเสรีทางการศึกษา ยังเป็นโอกาสให้สถาบันการศึกษาจากต่างประเทศเข้ามาจัดการศึกษาในประเทศไทย และเปิดหลักสูตรภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ฯลฯ มีส่วนกระตุ้นให้หลักสูตรการศึกษานานาชาติมีแนวโน้มได้รับความนิยมมากขึ้น แต่เนื่องจากหลักสูตรนานาชาติมีค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้น การเรียนในหลักสูตรนี้ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้เรียนที่มีฐานะดี

การจัดการศึกษามีความเป็นสากลมากขึ้น มีการเชื่อมโยงในทุกด้านร่วมกัน ทั่วโลก ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้ ภูมิปัญญา

การดำเนินการด้านต่างๆ ทั้งการค้า การลงทุน การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เชื่อมต่อถึงกัน ประกอบการเปิดเสรีทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหลหลักสูตรการเรียนการสอน บุคลากรด้านการสอน หลักสูตรจากสถาบันการศึกษาต่างประเทศเข้าสู่ไทย อันมีผลทำให้เกิดการเปรียบเทียบและผลักดันให้สถาบันการศึกษาไทยต้องพัฒนาการจัดการศึกษาที่มีความเป็นสากลที่เป็นที่ยอมรับ อีกทั้งการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนกับนานาประเทศของไทย ได้ส่งผลให้เกิดความต้องการการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมในระดับสากล

ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษาลดลง เนื่องจากสภาพการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นกระแสระดับโลกเกิดขึ้นควบคู่กับคลื่นประชาธิปไตยแผ่ขยายวงกว้างถึงไทย รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ส่งเสริมการเพิ่มสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน อีกทั้งสภาพการใช้เทคโนโลยีส่งเสริมการเรียนการสอน ทำให้ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงคนได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่าความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษาจะลดลงในกลุ่มสถาบันการศึกษาของรัฐ ส่วนการจัดการศึกษาโดยสถาบันการศึกษาเอกชน ผู้เรียนที่ครอบครัวมีรายได้น้อยอาจเข้ารับบริการทางการศึกษาได้ลดลง เนื่องจากค่าเล่าเรียนแพง

โอกาสรับบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น เมื่อเปิดเสรีทางการศึกษา จะก่อให้เกิดการแข่งขันในการจัดการศึกษาทั้งจากสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น หากพิจารณาในแง่บวก การเปิดเสรีทางการศึกษา เป็นการสร้างโอกาสให้คนไทยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เนื่องด้วยสถาบันแต่ละแห่งจะแข่งด้านคุณภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันอุดมศึกษา คุณภาพการศึกษาจะเพิ่มขึ้นค่อนข้างมาก เนื่องจากการเปิดเสรี

ทางการศึกษา ที่เปิดโอกาสให้สถาบันอุดมศึกษาต่างชาติเข้ามาเปิดการเรียนการสอน จึงเป็นแรงกดดันให้สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น

๒. แนวโน้มด้านลบ

การเพิ่มช่องว่างด้านคุณภาพในการจัดการศึกษา แม้ว่าสภาพการแข่งขันทางการศึกษาจะเป็นแรงผลักดันให้สถาบันการศึกษาต่างๆ เร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น แต่เนื่องจากทรัพยากรตั้งต้นของแต่ละสถาบันการศึกษามีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถและปริมาณของบุคลากรการศึกษา งบประมาณ เงินทุน เทคโนโลยี สถานที่ ความมีชื่อเสียง ฯลฯ ส่งผลให้โอกาสพัฒนาคุณภาพการศึกษาย่อมแตกต่างกันด้วย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาขนาดเล็กหรือสถาบันการศึกษาที่ยังไม่มีความพร้อมมีทรัพยากรตั้งต้นไม่มากย่อมไม่มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาคุณภาพมากนัก

การผลิตบัณฑิตเกินความต้องการของตลาด เนื่องจากความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามีสูงขึ้น และการพัฒนาไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ต้องหาเลี้ยงตนเอง มีอิสระในการบริหารและเปิดหลักสูตรเพื่อหาผู้เรียนเข้าเรียนให้ได้จำนวนมาก สิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อระยะยาวคือ มีบัณฑิตจบเป็นจำนวนมากเข้าสู่ตลาดแรงงานไม่สามารถรองรับได้หมด โดยกลุ่มแรงงานระดับอุดมศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ หรือไม่จบจากสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการ จะถูกผลักสู่แรงงานนอกระบบ หรือหาทางออกโดยเรียนต่อระดับสูงขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาวะแรงงานระดับปริญญาโทและเอกไม่มีคุณภาพและล้นตลาดตามมาเช่นกัน

การสอนทักษะการคิดและทักษะทางอารมณ์ยังไม่มีคุณภาพ สภาพเศรษฐกิจที่มุ่งแข่งขัน ทำให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาทาง

วิชาการเป็นสำคัญ ในขณะที่ระบบการศึกษาไทย ยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนได้ เท่าที่ควร เนื่องจากการเรียนการสอนยังมุ่งสอน ให้ผู้เรียนคิดตามสิ่งที่ผู้สอนป้อนความรู้มากกว่า การคิดสิ่งใหม่ๆ ประกอบกับครูผู้สอนมีภาระงาน มาก จนส่งผลต่อการพัฒนาบุคคลในด้านอื่น เช่น การพัฒนาเชิงสังคม รวมถึงการพัฒนาทักษะทาง อารมณ์ นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีในกิจกรรม ประจำวันหรือใช้ในการเรียนการสอนทำให้การ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ลดลง ส่งผลให้ ช่องทางการพัฒนาทักษะทางอารมณ์และทักษะ ทางสังคมของผู้เรียนลดลงด้วย

การสอนคุณธรรมจริยธรรมยังไม่มี คุณภาพ แนวคิดของทุนนิยมที่มุ่งแข่งขันได้ แพร่กระจายไปทั่วโลก ส่งผลให้ผู้คนต่างมุ่ง แข่งขัน และพัฒนาความรู้ความสามารถ เพื่อ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานและมีชีวิตความเป็น อยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับสถาบันการศึกษา จำนวนมากมุ่งพัฒนาความรู้ทางวิชาการ และ ประเมินผลการเรียนที่ความสามารถทางวิชาการ จนอาจจะเลยการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ การไม่ได้มีผู้สอนที่รู้ เชี่ยวชาญด้านการสอนคุณธรรมจริยธรรม โดยตรงหรือมีคุณภาพ ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการ สอนของวิชาคุณธรรมจริยธรรมได้

การสอนภาษาต่างประเทศยังไม่มี คุณภาพ ยิ่งก้าวสู่โลกไร้พรมแดนมากขึ้นเท่าใด ผู้ มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ หรือภาษาจีนที่ผู้คนส่วนใหญ่ใน โลกใช้ติดต่อ สื่อสาร เจรจาต่อรอง การค้า การศึกษา ฯลฯ ย่อมมีความได้เปรียบ ทั้งในเรื่อง การติดต่อสื่อสารและความก้าวหน้าในหน้าที่การ งาน อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบคือ การสอน ภาษาอังกฤษ และภาษา ต่างประเทศของไทยยัง ไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร เนื่องจากครูผู้สอนมี ความสามารถด้านภาษา ต่างประเทศค่อนข้างต่ำ

โดยเฉพาะครูผู้สอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูจำนวนมากไม่ได้จบเอกภาษาอังกฤษโดยตรง และมีแนวโน้มว่าในอีก ๕ ปีข้างหน้า การ พัฒนาการสอนทักษะภาษา ต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษแม้ปัจจุบันจะตื่นตัวมาก ขึ้น แต่ยังไม่ก้าวหน้าไปมากเท่าที่ควร เพราะ ทรัพยากรด้านบุคลากรสอนภาษาต่างประเทศนี้ ขาดแคลนมาก

ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อ การศึกษาไทยมีทั้งด้านบวกและด้านลบซึ่ง หลีกเลียงได้ยาก แต่การพัฒนากระบวนการศึกษา ไทยให้พร้อมต่อสภาพโลกาภิวัตน์ได้นั้น จำเป็นต้องเตรียมพร้อมในเชิงรุกตั้งแต่วันนี้ โดย รัฐควรเน้นการบริหารจัดการในส่วนที่ไทยได้รับ ผลกระทบมากที่สุด โดยพัฒนาศักยภาพของ บุคลากรภายในสถาบันการศึกษา สนับสนุนทุน วิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษาและสร้างเครือข่ายภาค ประชาชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา การศึกษารองรับกระแสโลกาภิวัตน์

บทสรุป

อนาคตศึกษาเป็นวิธีการในการ ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนมีระบบและแบบ แผนที่เป็นเหตุและผลในการคาดการณ์สิ่งที่ เกิดขึ้นในอนาคตเน้นที่การศึกษาทางเลือก อนาคตต่างๆ ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นโดยจะ ช่วยเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายแนวทาง ปฏิบัติงานแก่บุคคลที่ทำหน้าที่ในการวางแผน ตลอดจนการป้องกันปัญหาและการเอื้อหรือ ส่งเสริมให้เกิดโอกาสที่พึงประสงค์ที่เป็นไปได้ อย่างดี

ลักษณะของอนาคตศึกษา ช่วงเวลา อาจประกอบด้วย ช่วงแรก ๕-๑๐ ปีเรียกว่า อนาคตระยะสั้น (Short Range Forecasting) เป็นระยะของการมองอนาคตใกล้ตัว ส่วนใหญ่ จะเกี่ยวเนื่องกับปัญหาปัจจุบัน ช่วงที่สอง ๑๐-

๒๐ ปี เรียกว่า อนาคตระยะกลาง (Middle Range Forecasting) เป็นช่วงที่นิยมทำการวิจัยเชิงอนาคตมากที่สุด เพราะสามารถนำผลการศึกษาไปวางแผนปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้

การศึกษาอนาคตหรือการวิจัยอนาคตให้ประโยชน์หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้สามารถเห็นภาพอนาคตข้างหน้า และวางแผนเพื่อเตรียมพร้อมเตรียมการเพื่อดำเนินการไปสู่อนาคตได้อย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีระบบ ถูกต้องมากกว่า ไม่หลงทาง และมีปัญหาน้อยที่สุด ซึ่งประโยชน์ต่างๆ จะเป็นเสมือนเข็มทิศเพื่อกำหนดทิศทางและความมีประโยชน์ ส่วนเทคนิคการศึกษาอนาคตได้มีการ

พัฒนาและเรียกชื่อเทคนิคแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยว่าจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับงานวิจัยของตน

นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตที่ว่านี้ ควรมีการรวมพลัง มีการออกแบบร่วมกันและจัดการร่วมกันที่ดี มิใช่เพียงมุ่งเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และพลเมืองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการมุ่งสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคน “อุดมความรู้ คู่ความดีงาม” และมีทักษะที่หลากหลายมีความสามารถในการจัดการที่ดี เพื่อเป็นเงื่อนไข สำคัญของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในอนาคตข้างหน้า

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. แนวโน้มการศึกษาไทยในครึ่งทศวรรษหน้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://learners.in.th/blog/jintana-eti5301/246139> [๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๗].
- นาคยา ปิลันธนานนท์. อนาคตศาสตร์. กรุงเทพฯ : พิธีพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- วิโรจน์ สารัตนะ. การวิจัยทางการบริหารการศึกษา : แนวคิดและกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ: อักษราพัฒนา, ๒๕๕๔.
- สาคร ภักดีนอก. “ทิศทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๖๔)”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.
- สาคร มหาหงส์. *การวิจัยเชิงอนาคต (Future Research)*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://doctorsakorn.gagto.com/?cid=98067> [๓๐ เมษายน ๒๕๕๘].
- สุบรรณ เอี่ยมวิจารณ์. “อนาคตภาพที่เป็นไปได้ของมหาวิทยาลัยมหาสารคามในทศวรรษหน้า”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.